

Μνήμων

Τόμ. 10 (1985)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

Δ. ΑΝΩΓΕΙΑΤΗΣ: Δημογραφικές πληροφορίες για την Ελλάδα από περιηγητές (1800-1821) ● Μ. ΚΟΥΒΑ - ΚΑΡΑΛΕΚΑ: Κατάλογος 'Ιστορικού 'Αρχείου Ζακύνθου ● Δ. ΛΟΥΛΕΣ: 'Η δολοφονία του Ι. Καποδίστρια και ή Ρωσία ● Κ. ΝΤΟΚΟΣ: 'Η μετοικασία των 'Αθηναίων στην Πελοπόννησο και ή πρώτη φάση του 'επαναπατρισμού τους (1688 - 1691) ● Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Συμβολή στην ιστορία της 'ελληνικής 'αποικίας (1849 - 1857) ● ΛΟΥΚΙΑ ΔΡΟΥΛΙΑ: 'Η 'εθμική παράδοση στην ονοματοποιία και ή Διαφωτισμός. 'Ενα παράδειγμα από την 'Αρχαία ● ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΥΛΟΥΡΗ: 'Εμμονοϊβ. Τρογάνης. 'Ενας μύθος 'αίσιας του ΙΓ' αιώνα ● ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΣΑΙΟΥ: 'Η 'εφημερίδα «Καμπάνια», «'εργατο των 'εσόδων και των ντόπιων επιχειρήσεων», Μυτιλήνη 1923 - 24 ● Φ. ΗΛΙΟΥ: Δέκα 'εξδόσεις της τυπογραφίας Γλακή με 'επιμέλεια του 'εββα Γραβενίου στα χρόνια 1673-1674 ● ΕΛΕΝΗ ΓΑΡΔΙΚΑ - ΚΑΤΣΙΔΑΚΗ: 'Ο ρόλος της Δάσκαλης του Λονδίνου στην πύση του 'Αγγουστίνου Καποδίστρια ● Κ. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ: Οι 'εμπορικές συντροπές στη Λευκάδα σύμφωνα με το 'Αρχείο του Γ. Ζαμπέλη (1734-1743) ● Α. ΠΟΛΙΤΗΣ: Μεθιστορήματα, 'αγορά και παραγωγή του βιβλίου, Σκέψεις γύρω από μία πληροφορία των μέσων του 19ου αιώνα ● Φ. ΗΛΙΟΥ: 'Εξδόσεις των «'Ανδραγαθειών Μιχαήλ Βασιλάου» και ένας βιβλιοκατάλογος του Βοστού ● Γ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: 'Ο Κερφός μελετητής του Βενήμα ● ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΜΠΑΛΑΤΑ: 'Αποστολές βιβλίων στη βιβλιοθήκη της Χίου. Στοιχεία από την 'Αλληλογραφία 'Αδαμάντιου Κοραή και 'Αλέξανδρου Βασιλείου (1799-1817)

ΑΘΗΝΑ 1985

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΚΑΙ Η ΡΩΣΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΟΥΛΕΣ

doi: [10.12681/mnimon.323](https://doi.org/10.12681/mnimon.323)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΟΥΛΕΣ Δ. (1985). Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΚΑΙ Η ΡΩΣΙΑ. *Μνήμων*, 10, 77-95.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.323>

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΚΑΙ Η ΡΩΣΙΑ

Σεπτέμβριος 1831. Τὰ πολιτικά πάθη στην Ἑλλάδα εἶχαν φτάσει στοῦ ἀποκορύφωμά τους μετὰ τὸ πρόσφατο δραματικὸ κάψιμο τοῦ στόλου στὸν Πόρο. Οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Καποδίστρια εἶχαν ὀριστικὰ ἀχρηστέψει κάθε ἐλπίδα συνδιαλλαγῆς μετὰ τὴν κυβέρνηση.¹ Καὶ ὁ λαὸς, ἀδύναμος νὰ ἀντιδράσει, περίμενε μετὰ ἀγωνία τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων χωρὶς κανεὶς νὰ μπορεῖ νὰ προβλέψει τὸ τέλος τῆς ἐμφύλιας διαμάχης.

Στὶς 6 τὸ πρωὶ τῆς Κυριακῆς 27 Σεπτεμβρίου ὁ Καποδίστριας ξεκίνησε γιὰ νὰ παρακολουθήσει τὸν ὄρθρο στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα. Τὸν συνόδευαν ὁ μονόχειρας, ἀπόμαχος πιά, στρατιώτης Γεώργιος Κοζώνης καὶ ὁ Δημήτριος Λεωνίδης. Μόλις πρὶν λίγο εἶχαν πάρει θέση στὶς δύο πλευρὲς τῆς εἰσόδου τῆς ἐκκλησίας ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, οἱ ὁποῖοι, ὡς ὑποπτοὶ γιὰ ἀντικυβερνητικὴ δραστηριότητα, βρισκόντουσαν κάτω ἀπὸ τὴν ἀστυνομικὴ ἐπιτήρηση τοῦ Ἰωάννη Καραγιάννη καὶ τοῦ Ἀνδρέα Γεωργίου. Οἱ ἄφθονοι περιγραφὲς ποὺ διασώθηκαν ἀπὸ τοὺς αὐτόπτες μάρτυρες ἀπέδωσαν μετὰ κάθε λεπτομέρεια τὴ δολοφονία.² Τὰ πιστόλια τοῦ Καραγιάννη καὶ τοῦ Κωνσταντῖνου Μαυρομιχάλη ἐκπυροκρότησαν μαζί. Ὁ Καραγιάννης ἀστόχησε· ἡ τρύπα ἀπὸ τὴ σφαῖρα βρίσκεται ἀκόμη στὸν τοῖχο τῆς ἐκκλησίας. Ταυτόχρονα ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης χτυποῦσε τὸν Καποδίστρια μετὰ τὸ

* Συντομογραφίες :

- Α Ε Π Ρ : Ἀρχεῖο Ἐξωτερικῆς Πολιτικῆς Ρωσίας (Μόσχα)
Α Υ Ε : Ἀρχεῖα Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν (Ἀθήνα)
Γ Ε Ε : Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος (Ναῦπλιο)
Γ Ρ Φ : Ἰνστιτούτο Ρωσικῆς Φιλολογίας (Λένινγκραντ)
Κ Δ Β Λ : Κεντρικὴ Δημόσια Βιβλιοθήκη Λένινγκραντ
Κ Κ Α Π Ε : Κεντρικὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο Παλαιῶν Ἐγγράφων (Μόσχα)
Χ Ε Β : Χειρόγραφα Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης (Ἀθήνα)
F O : Ἀρχεῖα Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν — Foreign Office (Λονδίνο)
C O : Ἀρχεῖα Ὑπουργείου τῶν Ἀποικιῶν — Colonial Office (Λονδίνο)

1. Βλ. σχετικὰ Δ. Κοκκίνου, *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση*, τ. 6ος, Ἀθήνα 1974, σ. 562 κ.έ.

2. Περιγραφὴ τῆς δολοφονίας καὶ τῶν ὅσων ἐπακολούθησαν βλ. στὸ Α.Ε.Π.Ρ. φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 18/10/1831.

μαχαίρι του. Μερικοί από το έκκλησίασμα που βγήκαν έντρομοι έξω, είδαν τον Καποδίστρια να πέφτει χωρίς το χέρι του Κοζώνη να μπορεί να τον συγκρατήσει. Μέσα σε τέσσερα λεπτά ήταν νεκρός. Μία γυναίκα του έκλεισε τα μάτια. Άλλες σκούπισαν με τα μαντήλια τους το αίμα του που είχε κυλίσει στο λιθόστρωτο. Ή ώρα ήταν 6.35' το πρωί. Είχε έρθει το τέλος της πρώτης —και βραχύβιας— Έλληνικής Δημοκρατίας.

* *

Ο Ιωάννης Καποδίστριας ήταν 51 χρονών όταν η Γ' Έθνοσυνέλευση της Τροιζήνας με το ΣΤ' ψήφισμά της της 2 'Απριλίου 1827, τον εξέλεξε κυβερνήτη της Ελλάδας για επτά χρόνια. Ή εκλογή αυτή δεν έγινε χωρίς αντιρρήσεις στο εξωτερικό και στο εσωτερικό. Από την πλευρά ιδιαίτερα των Ύδραίων πλοιοκτητών εκφράστηκαν τότε ζωηρές επιφυλάξεις³, που όμως κάμφθηκαν κάτω από την επείγουσα ανάγκη της εκλογής κάποιου πολιτικού, ο οποίος δεν συνδεόταν με καμιά από τις αντιμαχόμενες παρατάξεις του έμβρυα πολιτικού κόσμου της Ελλάδας. Οί αντιδράσεις στο εξωτερικό υπήρξαν σαφέστερες για όσους γνώριζαν τη διπλωματική γλώσσα. Στο Παρίσι η εκλογή του Καποδίστρια αντιμετώπιστηκε με επιφύλαξη και στο Λονδίνο με απροκάλυπτη έχθρότητα.⁴ Για τον όξυδερκή Καποδίστρια οί ενδείξεις αυτές ήταν άποκαλυπτικές για τη μελλοντική στάση που θα κρατούσαν οί δύο αυτές δυνάμεις απέναντι στην κυβέρνησή του. Οί φόβοι του ενισχύθηκαν και από την κατηγορηματική άρνηση της Άγγλικής και —προσωρινά— της Γαλλικής⁵ κυβέρνησης να τον ενισχύσουν οικονομικά. Ή αντίδραση της Ρωσίας ήταν θετική αλλά συγκρατημένη — το πρόσωπο του Καποδίστρια ήταν γνωστό στους διπλωματικούς κύκλους της Πετρούπολης και οί προοπτικές για όμαλές πολιτικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη ήταν ευνοϊκές. Παράλληλα όμως ή ανεξαρτησία γνώμης και ένεργειών που έδειξε ο Καποδίστριας κατά το 1821 πιστοποιούσαν ότι ή νέα Έλληνική κυβέρνηση θα ακολουθούσε την πολιτική της Ρωσίας μόνο στο βαθμό που δεν θα έρχόταν σε σύγκρουση με τα έλληνικά συμφέροντα. Τέλος οί Ρώσοι μη τρέφοντας αυτάπατες σχετικά με τη στάση της Άγγλιας και της Γαλλίας απέναντι στον Καποδίστρια ήταν σε θέση να προβλέψουν ότι ή κυβέρνησή του θα αντιμετώπιζε προβλήματα στις σχέσεις της με τις δυνάμεις αυτές.

Μία όμως από τις πηγές των προβλημάτων βρισκόταν ήδη στην Ελλάδα. Ή αντιπολίτευση κατά του Καποδίστρια άρχισε εϋθὺς άμέσως μετά

3. Κόκκινος, δ.π., τ. 5, σ. 625 - 26. Ν. Σπηλιάδης, 'Απομνημονεύματα, τ. 4, Άθήνα 1971, σ. 50 - 51.

4. Ένδεικτικά τὰ άρθρα της *Morning Post* (12/8/1827) και *Times* (17/8/1827).

5. Άργότερα ή Γαλλία χορήγησε οικονομική βοήθεια ως τὸν Ιούνιο 1830 συνολικού ύψους 3.500.000 φράγκων.

τὴν ἀφιξὴ τοῦ στὴ χώρα, παρὰ τὴ διαλλακτικὴ στάση τοῦ Κυβερνήτη, ὁ ὁποῖος ἐπιδίωξε νὰ χρησιμοποιοῦσε σὲ καίριες διοικητικὲς θέσεις τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 κατανικῶντας τὴ δυσπιστία του. Σύντομα ὁμως ἐγίνε φανερὸ ὅτι ἡ συγκεντρωτικὴ πολιτικὴ τῆς κυβέρνησής του, ἀπαραίτητη γιὰ τὶς περιστάσεις ὅπως πίστευε ὁ ἴδιος, δὲν ἄφηνε παρὰ ἐλάχιστα περιθώρια γιὰ ἄσκηση πραγματικῆς ἐξουσίας στοὺς παλαιοὺς πολιτικοὺς. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ αὐτοὺς παραιτήθηκαν μετὰ ἀπὸ λίγους μῆνες, ἐγκαινιάζοντας ἔτσι μιὰ περίοδο ἔντασης ἀνάμεσα σ' ἐκείνους καὶ τὸν Καποδίστρια, ἔντασης ποῦ δὲν μειώθηκε οὔτε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Δ' Ἐθνοσυνέλευσης τοῦ Ἄργους, ἡ ὁποία πανηγυρικὰ ἐπικύρωσε τὸ μέχρι τότε ἔργο του καὶ τοῦ παραχώρησε πλήρη σχεδὸν ἐξουσιοδότηση στὴν ἄσκηση τῆς μελλοντικῆς πολιτικῆς του.⁶ Ἐξ ἄλλου ὀρισμένα διοικητικὰ καὶ οἰκονομικὰ μέτρα ποῦ ὑποχρεώθηκε νὰ πάρει ὁ Καποδίστριας δὲν μπορούσαν παρὰ νὰ δυσαρεστήσουν τοὺς κοτζαμπάσηδες, τοὺς πλοιοκτῆτες καὶ τοὺς Φαναριώτες, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν μέχρι τότε τὴν ἡγήτιδα τάξη στὴν Ἑλλάδα καὶ ποῦ, γιὰ διαφορετικοὺς λόγους ὁ καθένας, ἐβλεπαν νὰ θίγονται τὰ συμφέροντά τους, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχαν τὶς ρίζες τους στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας.⁷

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπανάστασης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ νωρίτερα, τὰ συμφέροντα τῶν τάξεων ποῦ προαναφέρθηκαν ἔσπευσαν νὰ συνδεθοῦν μὲ ξένους παράγοντες. Οἱ δεσμοὶ αὐτοί, ἰδιαίτερα μὲ τοὺς ἀγγλικούς κυβερνητικοὺς κύκλους καὶ τὸ ἀγγλικὸ κεφάλαιο, ἐγίναν στενότεροι μετὰ τὴν, κάτω ἀπὸ δυσμενεῖς ὅρους, σύναψη τῶν δανείων τοῦ 1824 - 25 ποῦ εἶχαν κατὰ γενικὴ ἐκτίμηση ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ διασυνδέσεις αὐτὲς ἀποτελέσαν ταυτόχρονα ἀφορμὴ γιὰ ἐπέκταση τῶν ἐπεμβάσεων τῶν ξένων στὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ αὔξηση τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἀγγλων καὶ τῶν Γάλλων, οἱ ὁποῖοι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων πίστευαν τώρα ὅτι ὁ Καποδίστριας θὰ ἐργαζόταν στὴν Ἑλλάδα πρὸς ὄφελος τῶν ρωσικῶν ἐπεκτατικῶν ἐπιδιώξεων στὴ Μεσόγειο θάλασσα. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1828 ἡ πολιτικὴ τῶν ἐπεμβάσεων ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ἀγγλίας ἐντάθηκε ὅταν ἐγίναν ἀντιληπτές οἱ προσπάθειες τοῦ Καποδίστρια νὰ ἐπεκτείνει τὰ ὄρια τῆς Ἑλλάδας καὶ πέρα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, μὴ διστάζοντας νὰ προχωρεῖ καὶ σὲ πολεμικὲς ἐνέργειες κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ τοῦτο παρὰ τὶς ἀλλεπάλληλες διαμαρτυρίες καὶ ἀπειλὲς τῶν Ἀγγλων, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονταν ὅτι σκοπὸς τῆς πολιτικῆς τῶν Συμμάχων ἀδὲν ἦταν ἡ ἰδρυση κράτους ἀντίροπου πρὸς τὴν Τουρκία ἀλλὰ ἓνας συμβιβασμὸς γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς εἰρήνης στὴν

6. C. M. Woodhouse, *Capodistria. The Founder of Greek Independence*, Λονδῖνο 1973. σ. 405 - 440.

7. Γιὰ τὴ δυσαρέσκεια τῶν Ὑδραίων τὸ 1828 βλ., C. O. 136/51 G. Lee (Ἀγγλος πρέσβης στὴν Ἑλλάδα) στὸν F. Adam (Ὑπατο ἀρμοστή τῶν Ἰονίων νήσων) 15/7/1828.

Ἐνατολική Μεσόγειο».⁸ Στους ἀγγλικούς ἰσχυρισμούς ἀντέδρασε ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία σταθερὰ ἦταν ὑπὲρ τῆς παραχώρησης τοῦ συνόλου τῆς Ρούμελης καθὼς καὶ τῆς Κρήτης στὸ νέο ἑλληνικὸ κράτος. Εἶναι ἐπίσης ἐνδεικτικὸ τῶν ἐνδοσυμμαχικῶν διαφορῶν τὸ γεγονός ὅτι οἱ Γάλλοι, ὡς πρὸς τὸ συγκεκριμένο θέμα, κρατοῦσαν ἀνεκτικότερη στάση, ἴσως ἐπειδὴ ἡ παρουσία στὴν Πελοπόννησο τοῦ γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος ὑπὸ τὸν στρατηγὸ Ν. Μαιζὸν ἐνεργοῦσε κατευναστικὰ στὶς ἐπιφυλάξεις τους σχετικὰ μὲ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Καποδίστρια.⁹

Στὸ μεταξὺ οἱ σχέσεις τοῦ Καποδίστρια μὲ τὴ Ρωσία παρέμειναν ὁμαλές καὶ φιλικές καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς προεδρίας του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐκτεταμένη σχετικὴ ἀλληλογραφία τῶν διπλωματικῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ βρίσκονται στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας. Αὐτό, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, εἶχε καὶ τὸν ἀντίκτυπό του στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς διπλωματικούς ἀντιπροσώπους τῆς χώρας αὐτῆς στὴν Ἑλλάδα. Κάτω ἀπὸ ρεαλιστικὸ πνεῦμα ἀμοιβαίας βοήθειας, οἱ δύο χῶρες βρῆκαν χωρὶς δυσκολία κοινὸ ἔδαφος συνεννόησης ποὺ εἶχε καὶ τὴν πρακτικὴ του πλευρά. Στὸ διάστημα τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1828 - 1829 ὁ Καποδίστριας ἐφάρμοσε πολιτικὴ εὐμενοῦς οὐδετερότητας πρὸς τὴ Ρωσία, παρέχοντας στὸ στόλο τῆς χώρας αὐτῆς στὴ Μεσόγειο λιμενικὲς καὶ ἄλλες διευκολύνσεις, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ Ἑλλάδα, ἡ ὁποία βρισκόταν ἐπίσης σὲ κατάστασις πολέμου μὲ τὴν Τουρκία, εἶχε κάθε λόγο νὰ ἐπιζητεῖ τὶς λιγότερες δυνατὲς διεθνεῖς περιπλοκές. Ἡ ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τῆς Ἀδριανούπολης στὶς 14 Σεπτεμβρίου 1829—χωρὶς νὰ θέτει τέρμα στὸν διπλωματικὸ πόλεμο μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν σχετικὰ μὲ τὸ Ἑλληνικὸ ζήτημα—ἦταν τὸ πιὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα γιὰ τὴν ὀριστικὴ χειραφέτησις τῆς Ἑλλάδας. Ταυτόχρονα ὅμως ἡ ὑπογραφή τῆς Συνθήκης ἐνίσχυσε τὴν ἀπὸ καιρὸ ἀξζανόμενη ἀντίδρασις τῆς ἀγγλικῆς κυβέρνησις,¹⁰ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ὁποίας θεωροῦσαν τὸν Καποδίστρια ὡς προσωπικὸ τους ἐχθρό.¹¹ Οἱ Ἄγγλοι δὲν συγχωροῦσαν στοὺς Ρώσους τὸ ὅτι μπόρεσαν, μὲ τὴ δύναμη τῶν δικῶν τους ὀπλων, νὰ ὑπαγορεύσουν στὸ πεδίο τῆς μάχης τὴν ἐπίσημη ἀποδοχὴ ἀπὸ τὴν Τουρκία τῆς νέας Ἑλληνικῆς πραγματικότητος, ἐκεῖ ὅπου, παρὰ τὶς τεράστιες ἀγγλικές

8. Α.Ε.Π.Ρ. φ. 897 Βουλγαρίας στὸ Νέσελροδε 29/5/1829 καὶ Φ. 12963 Λίβεν στὸν Νέσελροδε 21/8/1829.

9. Ὑπῆρχαν ὥστόσο καὶ περίοδοι ἔντασις στὶς σχέσεις τοῦ Καποδίστρια μὲ τοὺς Γάλλους, ἰδιαίτερα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διάσκεψης τοῦ Πόρου (Α.Ε.Π.Ρ. Φ. 895 Βουλγαρίας στὸν Νέσελροδε 16/10/1828).

10. Ἦδη ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον 1829 ἐξαιτίας τῆς δράσης τοῦ Καποδίστρια στὴ Ρούμελη, "Texasperation des Anglais est immense" (Α.Ε.Π.Ρ. Φ. 12963 Βουλγαρίας στὸν Νέσελροδε 28/2/1829).

11. Α.Ε.Π.Ρ. Φ. 12964 Λίβεν στὸν Πάνιν 11/2/1830.

προσπάθειες γιὰ «εἰρηνικὸ δικανονισμό», τόσα πρωτόκολλα καὶ πολυμερεῖς διαπραγματεύσεις εἶχαν ἀποτύχει κατὰ κραυγαλέο τρόπο. Ὁ Καποδίστριας ἦταν τὸ ἐξίλαστήριο θῦμα τῆς ἀναμφισβήτητης διπλωματικῆς ἥττας τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ κατὰ κύριο λόγο τῆς Ἑγγυλίας. Ἡ ἀντιπάθεια πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Κυβερνήτη μεταβιβάστηκε καὶ στοὺς διπλωματικούς ἐκπροσώπους τῶν κρατῶν αὐτῶν, Ε. Ντώκινς καὶ Α. Ρουάν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἄργησαν νὰ βροῦν κοινὰ σημεῖα συνεννόησης μὲ τὴν ἀντιπολίτευση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας.¹²

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἡ ἀντιπολίτευση κατὰ τοῦ Καποδίστρια ξεκινώντας («διὰ τοῦ καλάμου») πήρε σύντομα ἀπειλητικὲς διαστάσεις κατὰ τὴν ἀνοίξη τοῦ 1830. Μόνιμη ἐστία δυσαρέσκειας ἡ Μάνη, καὶ ἰδιαιτέρα ἡ ἰσχυρὴ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων, ἔδωσε πρώτη τὸ σύνθημα τῆς ἀπειθαρχίας πρὸς τὴν κεντρικὴ κυβέρνηση. Ἡ οὐσιαστικὴ ἐχθρότητα τῶν Μαυρομιχαλαίων προερχόταν, κατὰ τὴν κυβέρνηση, ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ Καποδίστρια—μέσα στὰ πλαίσια τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος ποὺ ἐπέδωκε νὰ ἐφαρμόσει στὸ νέο κράτος— νὰ καταργήσει τὰ προνόμια ποὺ ἀπολάμβανε ἡ Μάνη κατὰ τὴν Τουρκοκρατία σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν ἀποφυγὴ τῆς φορολογίας καὶ τὴν αὐθαίρετη κατακράτηση τῶν ἐσόδων τῶν τελωνείων τῆς νότιας Μεσσηνίας ἀπὸ τὴν ἰσχυρὴ αὐτὴ οἰκογένεια. «Εὐλόγες» ἦταν οἱ ἀντιδράσεις τῶν Μαυρομιχαλαίων στοὺς ἰσχυρισμούς αὐτούς, ἐὰν ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι εἶχαν ὑποστῆ ἀναμφισβήτητες θυσίες καὶ εἶχαν δώσει πολλὰ θύματα κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἀγώνα. Ἀπὸ τίς πρώτες ἀντιδράσεις ἦταν ἡ αἰφνίδια σύσταση ἐπαναστατικῆς κυβέρνησης στὸ Λιμένι τῆς Μάνης, ποὺ ἂν καὶ σύντομα αὐτοδιαλύθηκε, ὁ ἀπόηχος τῆς παρέμεινε διατηρώντας τὴν ἔνταση στὴν περιοχὴ. Παράλληλα οἱ Ὑδραῖοι πλοικτῆτες, γιὰ παρόμοιους λόγους, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτο καὶ ἄλλους Φαναριῶτες «συνταγματικούς», ἀμφισβήτησαν τὴν ἐξουσία τῆς κυβέρνησης τοῦ Καποδίστρια στὴν Ὑδρα καὶ ἔδωσαν ἄσυλο στὴν ἀντικυβερνητικὴ ἐφημερίδα *Ἀπόλλων* τοῦ Α. Πολυζωΐδη, ποὺ μὲ τὰ ἐμπρηστικὰ ἄρθρα τῆς καὶ τὴ δημοσίευση πλαστῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀναφορῶν ὑποδαύλιζε τὴν ἐξέγερση.¹³ Μικρὴ ὅμως ἦταν ἡ ἀπήχηση τῆς ἀνταρσίας στὸν στρατό, μὲ ἐξαίρεση τὸν διοικητὴ τοῦ 14ου τάγματος Λ. Τσάμη - Καρατάσο, τοῦ ὁποῖου τὸ κίνημα ἀπέτυχε καὶ ὁ ἴδιος κατέφυγε στὸ τουρκικὸ ἔδαφος καὶ κατόπιν στὴν Ὑδρα.

12. Βλ. Ἀλληλογραφία Ι. Καποδίστρια, Ἀθήνα 1842, τ. 4ος (passim). Ἐπίσης Κ.Κ.Α.Π.Ε. Φ. 3/57. Καποδίστριας στὸν Νέσελροδε 5/9/1830.

13. Βλ. ἐνδεικτικὰ ἀρ. 43, 5/8/1831 καὶ ἀρ. 53, 9/9/1831. Κατὰ τὸ παρελθὸν τὸ ρόλο τοῦ *Ἀπόλλωνα* ἐπαίξει ἡ ἐφημερίδα τῆς Σμύρνης *Courrier de Smyrne* τοῦ Γάλλου, Blaque, ἡ ὁποία τὸ 1830 σταμάτησε προσωρινὰ νὰ ἐκδίδεται.

Μετά από άκαρπες προσπάθειες συνδιαλλαγής, για τις οποίες ἐνημέρωνε πάντοτε τὴ ρωσικὴ κυβέρνησις, ὁ Καποδίστριας ἀποφάσισε νὰ ἀποκλείσει τὴν Ὑδρα, ὡς τὴ μεγαλύτερη ἐστία τῆς ἀναταραχῆς, ἀλλὰ τὰ μέσα ποὺ διέθετε δὲν ἐπαρκοῦσαν. Σὲ ἐκκλησίῃ του πρὸς τὶς συμμαχικὰς δυνάμεις συνάντησε θετικὴ στάσις μόνο ἀπὸ τὸν Ρῶσο ναύαρχο Π. Ν. Ρικόντ, ὁ ὁποῖος μαζί με τὸν ἐπιτετραμένο τῆς Ρωσίας Π. Ι. Ρύκμαν δῆλωσε πλήρη καὶ ἀνεπιφύλακτὴ συμπαράστασις στὸν Κυβερνήτῃ, ποὺ ἔφτασε μέχρι τὴν ἀπροκάλυπτὴ ὑποστήριξις, μετὰ πλήρη κάλυψις ἀπὸ τὸ ρωσικὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξαωτερικῶν.¹⁴ Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς ναυτικῆς μοίρας Λάιονς καὶ Λαλάντ ἀπέφυγαν νὰ δεσμευτοῦν μετὰ συγκεκριμένους ἐνέργειες, ἐνῶ ὁ Ρουάν μετὰ τὸν Ντάκινς περιορίστηκαν μετὰ νὰ ἀποδοκιμάσουν φραστικὰ τὴν ἀνταρσία,¹⁵ ταυτόχρονα ὁμοῦ συνέστησαν στὸν Καποδίστρια νὰ ὑποχωρήσει στὶς ἀξιώσεις τῆς ἀντιπολιτευσῆς. Ὁ Καποδίστριας ἀρνήθηκε πιστεύοντας ὅτι ὑποχώρησις στὶς ἀξιώσεις αὐτὰς καὶ μάλιστα κάτω ἀπὸ πίεσις, θὰ σήμαινε κατάλυσις τῆς κυβερνήσεώς του. Οἱ Ὑδραῖοι, οἱ ὁποῖοι γνῶριζαν μετὰ ἀνθρώπους τοὺς ὅλες τὶς κινήσεις τοῦ Καποδίστρια, θέλοντας νὰ ἐκβιάσουν τὴν κατάστασις κατέλαβαν τὸν ναύσταθμο τοῦ Πόρου καὶ —ὅπως εἶναι γνωστὸ— τὸ πρῶτὸ τῆς 1 Αὐγούστου 1831 ἔκασαν τὰ δύο πλοῖα ἀξιομάχα πλοῖα τοῦ στόλου μέσα σὲ καθολικὸ σχεδὸν κλίμα ἀποδοκιμασίας.¹⁶

Ὑστερα ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό, οἱ ἀντιπολιτευόμενοι μετὰ κέντρο τὴν Ὑδρα καὶ ὄχι πᾶς μετὰ τὴν ἀνοχὴ ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιδοκιμασίαν καὶ τὴν συμπαράστασις τῶν Ἀγγλῶν¹⁷ καὶ τῶν Γάλλων, ἔστειλαν τὰ πλοῖα τοὺς πρὸς κάθε κατεύθυνσις προτρέποντας ἢ καὶ ἐκβιάζοντας τὸν πλῆθυσμόν σὲ ἐξέγερσις. Τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἦταν ἀνάλογα μετὰ τὶς προσπάθειάς τους, ἀλλὰ σ' ὀλόκληρῃ τῇ χώρᾳ εἶχε ἐπικρατήσῃ ἀτμόσφαιρα ἀγωνίας καὶ ἀνασφάλειας. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα τῆς ἐντασεως ἀρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν φήμες γιὰ σχέδια δολοφονίας τοῦ Καποδίστρια.¹⁸ Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ὑποδαύλιζαν συστηματικὰ τὴν ἐχθρότητα τῶν Μαυρομιχαλαίων, τῶν ὁποίων ὁ ἀρχηγὸς Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης βρισκόταν κλεισμένος στὸ Παλαμῆδι μετὰ τὴν κατηγορίαν τῆς ἀνοχῆς, ἀν' ὅχι τῆς ὑποκινησεως τῆς ἐξέγερσεως στὴ Μάνη. Ὁ γιὸς του Γεώργιος καὶ ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος βρι-

14. ΑΕΠΡ Φ. 234 (1831) Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 29/7/1831.

15. Σὲ σύσκεψιν τῶν Ντάκινς, Ρουάν, Ρύκμαν, Λάιονς καὶ Λαλάντ μετὰ τὸν Καποδίστρια στίς 17/8/1831 (ΑΕΠΡ Φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 4/7/1831).

16. Πολλὰς συζητήσεις προκαλέσῃ ἡ ξαφνικὴ ἀναχώρησις τοῦ Λάιονς πρὸς ἀγνωστὴ κατεύθυνσις στίς 2 τὸ πρῶτὸ τῆς προηγούμενης μέρας (ΑΕΠΡ Φ. 12960 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 3/8/1831).

17. F.O. 32/23 Ντάκινς στὸ Πάλμερστον 6/9/1831.

18. *Courrier Français* ἀρ. 150 30/5/1831.

σκόντουσαν γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους κάτω ἀπὸ στενὴ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρηση, πολὺ λίγο ἀποτελεσματικὴ, ὅπως ἀποδείχτηκε τελικὰ.

Ὁ Καποδίστριας ἀρνήθηκε νὰ πιστέψει στὶς φήμες αὐτές, ἀκόμη καὶ ὅταν στὶς 20 Σεπτεμβρίου 1831 τοῦ καταγγέλθηκε τὸ συγκεκριμένο περιστατικὸ τῆς ἀγορᾶς ἔξι ὄπλων ἀπὸ τὸν Γεώργιο Μαυρομιχάλη. Εἶχε ἐπίσης ἀρνηθεῖ νὰ δεχτεῖ τὴν πρόταση τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Σνάιντερ, τὸν Ἰούνιο 1831, ὁ ὁποῖος προσφέρθηκε νὰ διαθέσει 500 Γάλλους στρατιῶτες ὡς προσωπικὴ φρουρὰ τοῦ Κυβερνήτη. «Ὡς πρόεδρος τῆς Ἑλλάδας»—εἶχε ἀπαντήσει τότε ὁ Καποδίστριας—«ἀνήκει στοὺς Ἕλληνες νὰ μὲ φυλάξουν». Περισσότερο τὴν κυβέρνησις ἔδειξε νὰ ἀνησυχεῖ ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἡ δράσις τῶν μυστικῶν ἐταιριῶν μὲ ἀνατρεπτικοὺς σκοποὺς. Ἦδη ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1830 εἶχε ἐπισημανθεῖ ἡ σύστασις ἑνὸς συνδέσμου ἀνάμεσα στὸν «Ἀγγλομανή»—κατὰ τοὺς Ρώσους— Α. Ζαΐμη, τὸν Α. Λόντο καὶ τὸν Μπενιζέλο Ρουφο μὲ τὴν καθοδήγησις τοῦ Ἄγγλου Φιέλληνα συνταγματάρχη Τόμας Γκόρντον, χωρὶς ὅμως ἡ ἔρευνα ποὺ διεξάχθηκε νὰ ἔχει οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα.¹⁹ Ὁ Καποδίστριας πάντως ἀρνήθηκε νὰ πάρει ἀστυνομικὰ μέτρα παρὰ τὶς συμβουλές τοῦ περιβάλλοντός του γιὰ τὸ ἀντίθετο. Περιορίστηκε ἀργότερα νὰ ζητήσει τὴν ἐπέμβασις τοῦ Ντῶκινς—ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὸν χώριζε ἀμοιβαία προσωπικὴ ἀντιπάθεια²⁰—ὅταν ὁ Ρίτσαρντ Τσῶρτς, ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν τελευταία φάσις τοῦ πολέμου, περιόδευε στὴν Αἰτωλοακαρνανία μὲ ἀντικαποδιστριακὰ συνθήματα.²¹

Ἡ ἀποκάλυψις τῆς μυστικῆς «Ἐταιρίας τοῦ Ἡρακλέους» τὸν Αὐγῶσι 1831, ποῦ, κατὰ τὶς ρωσικὲς πληροφορίες εἶχε ἰδρυθεῖ στὸ Παρίσι, προκάλεσε ἰδιαίτερη ἀνησυχία στὴν κυβέρνησις, ἐπειδὴ πιστευόταν ὅτι εἶχε πάρει ἐδρύτερες ἀπὸ τὸ συνηθισμένο διαστάσεις, μὲ πιὸ συγκεκριμένους στόχους. Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ κατεῖχε ἡ κυβέρνησις, ἡ ἐταιρία αὐτὴ διέθετε περὶ τὰ 1.500 μέλη καὶ μυστικὸ ταμεῖο χωρισμένο σὲ τρία μέρη (στὴν Ὑδρα, τὴ Μεθώνη—ὅπου βρισκόταν καὶ ὁ γαλλικὸς στρατὸς— καὶ τὸ Ναύπλιο) μὲ συνολικὸ ποσὸ τὸν ἀπίθανο ἀριθμὸ τῶν 3.000.000 φράγκων, ποῦ, κατὰ τὶς πληροφορίες, προερχόταν κυρίως ἀπὸ τὴ Γαλλία.²² Ὁ Καποδίστριας ἔσπευσε νὰ δώσει στὴ δημοσιότητα τὸ καταστατικὸ τῆς ἐταιρίας, τὸ ὁποῖο διακήρυσσε ὅτι «χεῖρ κραταῖα» θὰ ὑποστήριζε τὶς ἐπιδιώξεις τῶν μελῶν της. Αὐτὲς ἦταν συνοπτικὰ «ἡ ἀποκατάστασις τῶν δικαιωμάτων τῶν προμάχων, τῶν κληρικῶν καὶ τῶν στρα-

19. ΑΕΠΡ Φ. 198 Πάνιν στὸν Νέσελροδε 21/1/1830.

20. ΑΕΠΡ Φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 6/6/1831.

21. ΑΕΠΡ Φ. 198 Πάνιν στὸν Νέσελροδε 17/9/1830.

22. ΠΦ, Ἄρχεῖο Α. Σ. Στούρτζα Φ. 288/1/13. Βλ. καὶ Β. Κρεμμυδᾶ, «Ἡ Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια», *Ἐραμιστὴς* 14 (1977) σ. 241 - 242.

τιωτικῶν», πού, ὅπως ὑποστήριζαν οἱ ἰδρυτὲς τῆς ἑταιρίας, κινδύνευαν νὰ χαθοῦν ἀπὸ ἀνθρώπους κοΐτινες οὔτε ἔπαθον, οὔτε ἐπεθύμησαν νὰ φροντίσουν ὑπὲρ πατρίδος». ²³

Στοὺς κυβερνητικοὺς κύκλους τῆς Πετρούπολης εἶχαν μεταβιβαστεῖ ὅλες οἱ σχετικὲς πληροφορίες καὶ ἡ γνωστὴ εὐαισθησία τῶν Ρώσων σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε «μυστικὲς ἑταιρίες» συντέλεσε στὸ νὰ δοθεῖ ἰδιαίτερη προσοχὴ στὶς ἐξελίξεις στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ρύκμαν πῆρε ἐντολὴ νὰ διερευνήσει περισσότερο τὴν πιστότητα τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν ²⁴ καὶ ἴσως νὰ μὴν ἦταν ἀποκλειστικὰ δική του πρωτοβουλία ἢ προειδοποίησή του πρὸς τὸν Καποδίστρια ὅτι ἡ ζωὴ του κινδύνευε. Δὲν εἶναι ὅμως γνωστὸ ἂν ἡ «Ἑταιρία τοῦ Ἡρακλέους» εἶχε καθ' οἰονόηποτε τρόπο ἀνάμιξη στὸ ἔγκλημα τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1831. Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι ἐγιναν συντονισμένες ἐνέργειες πρὸς ἀναζήτηση ἐπιδόξων δολοφόνων καὶ πέρα ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων. ²⁵ Προσφέρθηκαν μάλιστα, ὅπως ἀναφέρουν ὀρισμένοι ἱστορικοὶ σημαντικὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ ποσά, προϊόν ἐράνων μεταξὺ τῶν εὐποροτέρων μελῶν τῆς ἀντιπολίτευσης. ²⁶ Σύμφωνα μὲ μιὰ ρωσικὴ πληροφορία συγκεντρώθηκε τελικὰ τὸ ποσὸ τῶν 2.000 ἰσπανικῶν ταλλήρων, πού φαίνεται ὅτι τότε ἦταν ἀρκετὰ γιὰ νὰ προσελκύσουν 29 ὑποψήφιους ἐκτελεστῆς. ²⁷ Ἡ συνέχεια τῆς προσπάθειας αὐτῆς στὸ ὄνομα πάντα τῶν «συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν» χάνεται στὴν ἱστορία...

* *

Λεπτομερέστατες περιγραφὲς πού διασώθηκαν στὰ ρωσικὰ ἀρχεῖα μᾶς δίνουν ἐκτεταμένη εἰκόνα τῆς ἀτμόσφαιρας πού ἐπικράτησε στὸ Ναύπλιο ἀμέσως μετὰ τὴ σκηνὴ τῆς δολοφονίας. ²⁸ Μέσα στὴ σύγχυση πού ἐπακολούθησε οἱ δράστες τῆς προσπάθειας νὰ διαφύγουν πρὸς κάθε κατεύθυνση. Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης ζητώντας νὰ διαφύγει πυροβολήθηκε ἀπὸ τὸν Κοζῶνη, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἄφησε τὸ σῶμα τοῦ Καποδίστρια στὸ ἔδαφος, τὸν καταδίωξε μαζὶ μὲ μιὰ ομάδα στρατιωτῶν πού μὲ τὸν θόρυβο τῶν σφαιρῶν ἔτρεξαν ἀπὸ ἓνα γειτονικὸ καφενεῖο. Ὁ Μαυρομιχάλης, παρὰ τὸν τραυματισμὸ του προσπάθησε γιὰ λίγο νὰ ἀποφύγει τοὺς διώκτες

23. ΑΕΠΡ Φ. 234, σσ. 425 - 428.

24. ΑΕΠΡ Φ. 12965 Ρύκμαν στὸν Λίβεν 24/8/1831.

25. Οἱ δυσανάλογες γιὰ τὰ οικονομικὰ τῆς χώρας χρηματικὲς παροχές πρὸς τοὺς Μαυρομιχαλαίους δὲν μετέβαλαν τὴν ἔχθρα τους. Κατὰ ἀγγλικὴ κρίση ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης «μποροῦσε νὰ ἐξαγοραστεῖ» (C.O. 136/54, σ. 106, G. Lee στὸν Adam).

26. A. Prokesh - Osten, *Geschichte des Abfalls der Griechen...*, Βιέννη 1862, σ. 456. Βλ. καὶ Σπηλιῶδης ὁ.π., σ. 267.

27. IPΦ Ἀρχεῖο Στουρτζα Φ. 288/2/13, Α. Στουρτζα στὸν Πότισο ντὶ Μπόργκο 6/2/1832.

28. Ibid (βλ. ἀναφορὰ Φρουράρχου Ἀντ. Ἀλμείδα πρὸς τὴ νέα Κυβέρνηση).

του, μέχρι τῆ στιγμῆ πού ἕνας πυροβολισμὸς ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ στρατηγοῦ Φωτομάρα τὸν σταμάτησε.

Ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης μὲ τοὺς δύο φρουροὺς του καὶ συνεργάτες του στὸ ἐγκλήμα, κατευθυνόταν πρὸς τὸ σπίτι τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Ζεράρ, διοικητῆ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ βλέποντας τὸ πλῆθος πού προσέτρεχε ἀπὸ παντοῦ καὶ τοῦ ἔκλεινε τὸ δρόμο, κατέφυγε στὸ σπίτι τοῦ Θ. Βαλλιάνου, λοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ, καὶ μετὰ στὸ γειτονικὸ σπίτι τοῦ Ρουάν ὅπου παρέδωσε τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ ὄπλα του στὴν «τιμὴ τῆς Γαλλίας».²⁹ Ἀργότερα ἡ καταφυγὴ καὶ ἡ παραμονὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δολοφόνους στὸ σπίτι τοῦ Γάλλου ἐπιτετραμένου θὰ ἐρμηνευόταν ἀπὸ τοὺς Ρώσους ὡς ἀκόμη ἕνα στοιχεῖο ἐνισχυτικὸ τῆς ἄποψης ὅτι ἡ Γαλλία δὲν ἦταν ἀμέτοχη τῆς ἠθικῆς τουλάχιστον αὐτουργίας στὴ δολοφονία.³⁰

Στὸ μεταξύ ἡ εἶδηση τοῦ ἐγκλήματος εἶχε διαδοθεῖ μὲ ταχύτητα στὴν πόλη, ἀλλὰ καὶ σ' ὀλόκληρη τὴ χώρα.³¹ Ὁ Φρούραρχος τοῦ Ναυπλίου Ἄντονιο Ἀλμέιδα, Πορτογαλικῆς καταγωγῆς, πῆρε τὰ πρῶτα μέτρα γιὰ τὴ διακρήρηση τῆς τάξης κλείνοντας τὶς πύλες τῆς πρωτεύουσας καὶ στέλνοντας περιπόλους σὲ ὅλα τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς. Ἐνας λόχος πυροβολικοῦ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀνθυπολοχαγὸ Γ. Μομφεράτο διατάχθηκε νὰ σπεύσει στὸν τόπο τῆς δολοφονίας. Στὸ δρόμο ὁ λόχος συναντήθηκε μὲ τὸ πλῆθος, πού εἶχε καταδιώξει τὸν Κωνσταντῖνο Μαυρομιχάλη. Οἱ στρατιῶτες μὲ δυσκολία ἀπέσπασαν τὸν Κωνσταντῖνο ἀπὸ τὰ χέρια του, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ κτυπήματα πού εἶχε δεχτεῖ πέθανε μέσα σὲ λίγη ὥρα.

Ὁ Ἀλμέιδα διευθύνθηκε κατόπιν πρὸς τὸ σπίτι τοῦ Καποδίστρια, ὅπου εἶχε ἦδη μεταφερθεῖ τὸ σῶμα τοῦ Κυβερνήτη. Ἐκεῖ βρῆκε τὸν Αὐγουστῖνο Καποδίστρια, πού μὲ ἐκδηλῆ ταραχὴ καὶ ἀμηχανία τοῦ ἀνέθεσε τὴ στρατιωτικὴ ἐξουσία στὴν πόλη καὶ ταυτόχρονα τὸν προειδοποίησε γιὰ ὀρισμένες ὑποπτες κινήσεις τοῦ στρατηγοῦ Ζεράρ. Πράγματι ὁ Ἀλμέιδα φεύγοντας, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς συνταγματάρχες Σάμπουργκ³² καὶ Ράικο,³³ συναντήθηκε μὲ τὸν Ζεράρ καὶ τὸν Γάλλο ἀντισυνταγματάρχη Πελιόν,³⁴ οἱ ὁποῖοι προσπάθησαν χωρὶς ἐπιτυχία νὰ τοῦ ἐπιβάλουν νὰ παραιτηθεῖ. Μετὰ τὴν ἀποτυχία τους οἱ δύο Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἔσπευσαν

29. Γ.Ε.Ε., ἀρ. 84 - 85 (1831).

30. ΑΕΠΡ Φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 18/10/1831.

31. Στὸ Μεσολόγγι ἔφτασε μέσα σὲ 36 ὥρες, τὸ μισὸ διάστημα ἀπὸ τὸ συνηθισμένο μὲ τὰ μέσα τῆς ἐποχῆς.

32. Διοικητῆς τοῦ Μηχανικοῦ. Ἦταν Ὁλλανδικῆς καταγωγῆς καὶ πρῶην ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ.

33. Ρωσικῆς καταγωγῆς, διοικητῆς Πυροβολικοῦ καὶ τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων. Στὸ Rouski Archiv (Ρωσικὸ Ἄρχειο, Πετροῦπολη 1869, σσ. 882 - 919) σώζεται ἀφήγηση του σχετικῆ μὲ τὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια.

34. Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου καὶ πρῶην διοικητῆς τοῦ Ἴππικοῦ.

στο σπίτι του Ρύκμαν, όπου βρίσκονταν οι Ντῶκινς με τον Ρουάν και ζήτησαν από τους διπλωμάτες των Μεγάλων Δυνάμεων να αναλάβουν εκείνοι —οί διπλωμάτες— τη διακυβέρνηση της χώρας και να αναθέσουν στον στρατηγό Ζεράρ τη στρατιωτική εξουσία. Ο Ντῶκινς και ο Ρουάν δέν πρόβαλαν αντιρρήσεις στην πρόταση αυτή ή όποια όμως δέν υλοποιήθηκε εξαιτίας τής άποφασιστικής αντίδρασης του Ρύκμαν, που τόνισε ότι οι Έλληνες ήταν μόνοι τους σε θέση να ρυθίσουν την διάδοχο κατάσταση. Στη συνέχεια ο Ρουάν πρότεινε στον Ρύκμαν να συγκατατεθεί στην πρόσκληση γαλλικού στρατού για να καταλάβει τὸ Παλαμῆδι προσθέτοντας ότι ή «Δυναστεία των Καποδίστρια τελείωσε!» Ο τελευταίος άντι για άπάντηση του ἔδειξε τὸν κόσμο που θρηνοῦσε στην κεντρική πλατεία —γεγονός που ο Ρουάν θεώρησε άσήμαντο— και άρνήθηκε να συμφωνήσει με τήν πρότασή του.³⁵ Οί Ντῶκινς και Ρουάν ζήτησαν κατόπιν από τὸν Ἄλμείδα να τούς εξασφαλίσει ἑλεύθερη ἐπικοινωνία με τὰ πλοία τους. Ἐκεῖνος συμφώνησε ἄλλα τούς σύστησε για λόγους ἀσφαλείας να χρησιμοποιήσουν γι' αὐτὸ ἀποκλειστικά μέλη των πρεσβειῶν τους. Οί ξένοι διπλωμάτες δυσανασχέτησαν και ἀπειλήσαν να ἔγκαταλείψουν τήν πόλη· ἄλλα ο Ἄλμείδα δέν ὑποχώρησε.³⁶

Στὸ διάστημα αὐτὸ εἶχε γίνει γνωστὸ ότι ο Γεώργιος Μαυρομιχάλης και οί συνένοχοί του εἶχαν καταφύγει στὸ σπίτι του Ρουάν. Ο Γάλλος ἐπιτετραμένος ὅταν μετὰ τήν πάροδο ἄρκετῆς ὥρας διαπίστωσε ότι τὸ κρυψόγετο των ἐνόχων εἶχε ἀνακαλυφθεῖ, ἀνέφερε στὸν διοικητὴ του Ναυπλίου Κ. Ἀξιώτη ὅτι «κατὰ κακή σύμπτωση» οί δολοφόνοι του Καποδίστρια βρίσκονταν στὸ σπίτι του και ὅτι περίμενε ἀπὸ τήν κυβέρνηση να τούς ἀπομακρύνει ἀπὸ ἐκεῖ. Ἡ Κυβερνητικὴ Ἐπιτροπή, ἀποτελούμενη ἀπὸ τούς Αὐγουστῖνο Καποδίστρια, Ἰωάννη Κωλέττη και Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, που εἶχε διοριστεῖ με τὸ διάταγμα 2380 τῆς Γερουσίας, ὕστερα ἀπὸ δίωρη συζήτηση, ἀνέθεσε στὸν Ἄλμείδα τήν ἀποστολή αὐτή. Ο Ρουάν ὅμως ὑπαναχώρησε, και ὅταν λίγο ἀργότερα ο Ἄλμείδα του παρουσίασε γραπτὴ τήν αἴτηση τῆς νέας κυβέρνησης, ἀπάντησε ὅτι του ἦταν δύσκολο να παραδώσει ἄτομο που ζήτησε τὴ γαλλική προστασία και που ο ἴδιος τὸν θεωροῦσε ἄθῳ!³⁷ Παρέδωσε ὅμως τὸν Καραγιάννη και τὸν Γεωργίου, οί ὅποιοι φυλακίστηκαν στὸ Μπούρτζι. Τὸ ἴδιο ἀπόγευμα ο Ἄλμείδα παρουσίασε και ἄλλη αἴτηση τῆς Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς και προειδοποίησε ὅτι ἂν δέν παραδίδονταν ο Μαυρομιχάλης ὡς τὴ δύση του ἡλίου,

35. ΑΕΠΡ Φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 16/10/1831. Ἀργότερα ὅμως ἀποβίβαστηκαν στην πόλη ἄγγλικά και γαλλικά ἀγγήματα ἐνῶ ο Ρύκμαν ἔσπευδε να εἰδοποιήσει τὸν Ρικὸρντ (Ibid).

36. Ι.Ρ.Φ. Ἀρχεῖο Στούρτζα Φ. 288/2/13 (ἀναφορά Α. Ἄλμείδα).

37. ΑΕΠΡ Φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 18/10/1831.

θὰ ἄφηνε τὸ πλῆθος, ποὺ συγκεντρωμένο ἀδημονοῦσε ἔξω ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ πρεσβεία, νὰ δώσει μόνο του τὴ λύση. Τέλος, στὴν τρίτη προσπάθεια ὁ Ρουὰν πείστηκε νὰ παραδώσει τὸν Μαυρομιχάλη, παρὰ τὶς διαμαρτυρίες τοῦ τελευταίου, ποὺ ζητοῦσε νὰ παραδοθεῖ μόνο στὴν Ἐθνοσυνέλευση ὡς μέλος της. Ὁ Ἀλμείδα καὶ ὁ Πελιὸν προστάτευσαν τὸν Γεώργιο Μαυρομιχάλη ἀπὸ τὶς ἀπειλητικὲς διαθέσεις τοῦ συγκεντρωμένου κόσμου καὶ τὸν ὀδήγησαν στὸ Μπούρτζι. Ἀργότερα ὅμως μεταφέρθηκε γιὰ περισσότερη ἀσφάλεια στὸ φρούριο τοῦ Παλαμηδίου.³⁸

Γιὰ πολλοὺς Ἕλληνες εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ὑπῆρχε καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ἡ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια εἶχε τουλάχιστον τὴν ἀνοχή τῶν Ἀγγλων καὶ τῶν Γάλλων. Ἡ ἐντελῶς ἄκαιρη δημόσια διακήρυξη τοῦ στρατηγοῦ Ζεράρ, λίγο μετὰ τὴ δολοφονία, ὅτι «παίρνει τὴν Ἑλλάδα κάτω ἀπὸ τὴν προστασία του», ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὸν κόσμο μὲ ἀποδοκίμασιες καὶ συγκαλυμμένες ἀπειλές. Ὁ Φαναριώτης πρίγκιπας Κ. Καρατζᾶς —τὸ σπίτι τοῦ ὁποῦ εἶχε ἐξελιχθεῖ σὲ κέντρο διαβουλεύσεων τῶν ἐντιπολιτευομένων— ὅταν ἐμφανίστηκε στὴν κεντρικὴ πλατεία, μόλις ἀπέφυγε τὴν ὀργὴ τοῦ πλῆθους χάρις στὴν ἐπέμβαση τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀθήνας.³⁹ Στὴ συνέχεια φυλακίστηκε καὶ προσπάθησε νὰ δωροδοκῆσει τοὺς φρουροὺς του γιὰ νὰ τὸν φυγαδεύσουν στὴν Γαλλικὴ πρεσβεία. Τελικὰ μὲ ἐπέμβαση τοῦ Ρουὰν ἀφέθηκε ἐλεύθερος.⁴⁰ Ὁ Ἀντώνιος Καλαμογάρτης, ὑπασπιστὴς τοῦ Ζεράρ καὶ ἀπὸ τοὺς σφοδρότερους ἀντιπάλους τοῦ Καποδίστρια, ποὺ ἐμφανίστηκε ἐπίσης γιὰ νὰ εἰρωνευτεῖ τὸν Κοζῶνη, ἀντιμετώπισε τὶς ἴδιες ἐχθρικές διαθέσεις καὶ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει στὸ οἶκημα ποὺ συνεδρίαζε ἡ Γερουσία. Τὴν γενικὴ ἀνησυχία ἐπεξέτεινε ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς γαλλικοῦ πλοίου,⁴¹ ποὺ πλησίασε στὰ τεῖχη τοῦ Ναυπλίου μὲ ὑποπτους, ὅπως φάνηκε σκοπούς. Ὑποπτὴ ἦταν ἀκόμη ἡ συνεχιζόμενη δραστηριότητα τοῦ Ζεράρ, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἀποτυχία του νὰ προσεταιριστεῖ τοὺς Ἕλληνες ἀξιωματικούς, παρουσιάστηκε στὸν Κωλέττη ἐπαναλαμβάνοντας καὶ σ' αὐτὸν τὸ αἴτημά του, νὰ τοῦ ἀνατεθεῖ ἡ ἀνώτατη διοίκηση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Κωλέττης ὅμως, παρὰ τὰ γνωστὰ γαλλόφιλα αἰσθήματά του ἀρνήθηκε, γνωρίζοντας ὅτι σὲ ἀντίθετη περὶπτωση οἱ ἀντιδράσεις τοῦ λαοῦ θὰ ἦταν δύσκολο νὰ συγκρατηθοῦν.

Ἡ δολοφονία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια ξεπέρασε τὰ σύνορα τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἐξαιτίας τῆς σοβαρότητάς της ξανάφερε

38. ΑΕΙΡ Φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 18/10/1831 καὶ ΙΡΦ (ἀναφορὰ Ἀλμείδα). Ὁ Ρουὰν κατηγοροῦσε ἀργότερα τὸν Ἀλμείδα ὅτι ἀθέτησε τὸν λόγο του, προκαλώντας ἔτσι τὶς εἰρωνικὲς παρατηρήσεις τοῦ τελευταίου (Ibid).

39. ΑΕΙΡ Φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 18/10/1831.

40. Ράικο, *Rouski Archiv*, σ. 891.

41. Κρεμμυδάς, σ. 265. ΑΕΙΡ Φ. 234 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 18/10/1831.

γιά λίγο τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα στὴν ἐπικαιρότητα. Ἡ πρώτη ἐφημερίδα τοῦ ἐξωτερικοῦ ποὺ ἀνέφερε τὸ γεγονός τῆς δολοφονίας ἦταν ἡ *Gazette de Gouvernement* τῆς Μάλτας στὶς 22/10/1831. Τέσσερις μέρες ἀργότερα ἡ εἶδηση μεταβιβάστηκε ἀπὸ τὴν Τουλὸν στὸ Παρίσι, ὅπου ὁ ἐκεῖ Ρώσος πρεσβευτὴς Πότσο ντὶ Μπόργκο ἔσπευσε νὰ ἐνημερώσει τὴν Πετρούπολη. Καθολικὴ σχεδὸν ἦταν ἡ ἀποδοκιμασία τῆς δολοφονίας ἀπὸ ἐπίσημες κυβερνήσεις καὶ ἀπὸ γνωστὲς προσωπικότητες.⁴² Ὁ φίλος τοῦ Καποδίστρια Ἑλβετὸς τραπεζίτης Ζὰν Γκ. Ἐϋνὰρ σὲ διαδοχικὰ ἄρθρα τοῦ στὴ γαλλικὴ ἐφημερίδα *Journal des Debats* κατηγόρησε τὶς Μεγάλες Δυνάμεις ὡς ὑπεύθυνες γιὰ τὴ δολοφονία διότι μὲ τὴν ἀπαράδεκτη ὀλιγωρία τους ἐπέτρεψαν νὰ δημιουργηθεῖ στὴν Ἑλλάδα κατάσταση προσωρινότητας καὶ ἀβεβαιότητας.⁴³ Ἡ ἴδια ἐφημερίδα δημοσίευσε καὶ γράμμα τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Σνάιντερ—πρώην διοικητῆ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὴν Πελοπόννησο—στὸ ὁποῖο θεωροῦσε ὡς ἠθικὰ ὑπεύθυνη γιὰ τὴν δολοφονία τὴν ἀγγλικὴ πολιτικὴ, ποὺ τὸ μόνον τὸ ὁποῖο φοβόταν ἦταν «ἡ στερέωση τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας σ' ἓνα ἀνεξάρτητο ἑλληνικὸ κράτος».⁴⁴

Ἡ εἶδηση τῆς δολοφονίας μεταδόθηκε καὶ ἀπὸ τοὺς διπλωματικούς ἐκπροσώπους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Ἑλλάδα πρὸς τὶς κυβερνήσεις τους μὲ ἔκτακτους ταχυδρόμους. Ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη τελευταῖα ἔγινε γνωστὸ στὴ Ρωσία καί, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, προκάλεσε συγκίνηση καὶ ἀνησυχία στοὺς κυβερνητικούς κύκλους. Τὸ γεγονός τῆς δολοφονίας ἦταν χωρὶς ἀμφιβολία μιὰ διπλωματικὴ ἀποτυχία τῆς ρωσικῆς διπλωματίας, κυρίως διότι στὴ διεθνή κοινὴ γνώμη θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἀκραία ἀποδοκιμασία τῆς τσαρικῆς πολιτικῆς στὴν Ἑλλάδα, ὅπως διαμορφώθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀνταγωνισμοῦ της μὲ τὴν Ἀγγλία καὶ τὴ Γαλλία γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἐπιρροῆς της στὴν Ἑλλάδα. Ὡστόσο εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ Ρωσία χρησιμοποίησε τὸν Καποδίστρια ὡς τὸ κυριώτερό της ὄπλο γιὰ τὴν στερέωση τῆς πολιτικῆς της στὸ νέο ἑλληνικὸ κράτος. Γιὰ τὴ ρωσικὴ διπλωματία εἶχε καταστειῖ σαφὲς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι οἱ δυτικὲς δυνάμεις, καὶ ὄχι μόνον αὐτές, δὲν ἐπρόκειτο νὰ δεχτοῦν τὸν Καποδίστρια παρὰ ἀποκλειστικὰ ὡς μεταβατικὴ κατάσταση πρὶν ἀπὸ τὸν διορισμὸ τοῦ ξένου κληρονομικοῦ ἡγεμόνα. Ἡ ἀδυναμία γιὰ τὴν ἐξέρεσή του, καθὼς καὶ ὁ προσωρινὸς προσανατολισμὸς τῆς πολιτικῆς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς ἄλλα περισσότερο ἐπείγοντα

42. Μὲ μοναδικὴ ἐξαίρεση τὴ Σοφία Μαρμπούα, δούκισσα τῆς Πλακεντίας, ἡ ὁποία, γιὰ προσωπικοὺς λόγους, μεταπήδησε στὸ στρατόπεδο τῶν ἀντιπάλων τοῦ Καποδίστρια.

43. Βλ. *Journal des Debats* 26/10/1831 καὶ 6/11/1831.

44. *Ibid* 6/11/1831.

θέματα ⁴⁵ ἦταν ἐκεῖνο πού παρέτεινε τὴν κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια μέχρι τὴν ἡμερομηνία τῆς δολοφονίας του. Ἡ διπλωματικὴ ἀποτυχία τῆς Ρωσίας ἐγκκεῖται στὴν διάψευσις τῶν ἐλπίδων τοῦ ρωσικοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι ἡ κατ' ἀνάγκη παρατεινόμενη παραμονὴ τοῦ Καποδίστρια στὴν προεδρία τῆς Ἑλλάδας θὰ δημιουργοῦσε κλίμα εὐνοϊκὸ πρὸς τὴ Ρωσία στὴ χώρα, τὸ ὁποῖο μὲ τὴ σειρά του θὰ ἐπηρέαζε τὴ διάδοχὴ κυβέρνησις.

Χαρακτηριστικὸ τῆς ρωσικῆς ἀντίδρασις ἦταν ἡ αὐτοσυγκράτησις. ⁴⁶ Ὅπως δὴποτε γιὰ τοὺς Ρώσους δὲν ὑπῆρχε ἀμφιβολία ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια εἶχε τὴ σιωπηρὴ ἐγκρισί, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, τῶν κυβερνητικῶν κύκλων τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν δυνάμεων. ⁴⁷ Μακριὰ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου, διεξάγονταν ἀδυσώπητος διπλωματικὸς πόλεμος μὲ στόχο τὴν ὑπονόμευσις τοῦ Καποδίστρια καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς ἔκτασις τῆς Ἑλλάδας στὸ ἐλάχιστο δυνατό. Τώρα, πίστευαν οἱ Ρῶσοι, γιὰ τὴν Γαλλία καὶ τὴν Ἀγγλία ἡ δολοφονία αὐτὴ φαίνεται πῶς ἀπλοποίησε καὶ διευκόλυνε τὸ κλείσιμο τοῦ ἑλληνικοῦ προβλήματος. ⁴⁸ Στὸ Παρίσι ὁ Πότσο ντὶ Μπόργκο πῆρε ἐντολὴ νὰ διαμαρτυρηθεῖ στὸ γαλλικὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, γιὰ τὴν πρωτοφανὴ στὰ διπλωματικὰ χρονικὰ στάσις τοῦ Ρουάν. Ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς ἐπέμενε ἰδιαιτέρα στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ρουάν, ὅπως δὴλωνε, δὲν πίστευε στὴν ἀνάγκη τῆς κοινῆς στάσις τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια, πράγμα πού τὸν βοήθησε στὴν ἀπρόσκοπτὴ ὑποστήριξις τῶν ἀντιπολιτευομένων, ἀλλὰ ταυτόχρονα ὑπονόμευε τὴν ἀπαραίτητὴ σύμπνοια μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς κατὰγγειλε ἀκόμη τὴν ἀντικυβερνητικὴν στάσις ὀρισμένων Γάλλων ἀξιωματικῶν τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στὴν Ἑλλάδα. ⁴⁹ Ὁ Γάλλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Β. Σεμπαστιανὶ ὑποχρεώθηκε νὰ ἀποδοκιμάσει τὴν στάσις τοῦ Ρουάν καὶ ἰσχυρίστηκε ὅτι οἱ ἀντικαποδιστριακὲς ἐνέργειές του ὀφείλονταν σὲ προσωπικὲς του πρωτοβουλίες καὶ ἀντίθετα πρὸς τὴν ἐπίσημὴ γαλλικὴ πολιτικὴ. Ὁ Πότσο ντὶ Μπόργκο μεταβιβάζοντας στὸν Νέσελροδε τὶς ἐξηγήσεις τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, πρόσθετε ὅτι ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀγνοοῦσε τὶς λεπτομέρειες τῆς κατάστασις καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Καζιμίρ Περιὲ δὲν ἤξερε κανὲν τί συνέβαινε στὴν Ἑλλάδα!... ⁵⁰

45. Ὅπως λ.χ. ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Βελγίου καὶ ἡ ἐξέγερσις στὴν Πολωνία.

46. ΚΚΑΠΕ Φ. 15/657 Νέσελροδε στὸν Ρύκμαν 16/11/1831.

47. ΙΡΦ Ἀρχεῖο Στούρτζα Φ. 288/1/185 (15/10/1831).

48. ΑΕΠΡ Φ. 12965 Πότσο Ντὶ Μπόργκο στὸν Λίβεν 22/10/1831.

49. Βλ. γι' αὐτὸ Ibid Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 13/6/1831 καὶ 29/8/1831.

50. Ibid Πότσο ντὶ Μπόργκο στὸν Λίβεν 27/11/1831.

Ἡ Ρωσία ἀπέφυγε τότε, ὅπως καὶ ἀργότερα, νὰ δώσει μεγαλύτερες διαστάσεις στὶς διπλωματικές της ἐνέργειες. «Ἡ στιγμή δὲν εἶναι κατάλληλη γιὰ σχίσμα ἀνάμεσα στὶς συμμάχους δυνάμεις», ἔγραφε ὁ Νέσελροδε στὸν Ρύκμαν.⁵¹ Ἐκδηλῆ ἦταν ἡ πρόθεση τῆς Ρωσίας νὰ κλείσει τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα ἀποφεύγοντας διεθνεῖς περιπλοκές. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ Νέσελροδε ζήτησε ἀπὸ τὸν Ρύκμαν νὰ συστήσει στὴν προσωρινὴ κυβέρνησις τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια—τὴν ὁποία ἡ Ρωσία ἀναγνώρισε ἀμέσως⁵²— νὰ πάρει ὅλα τὰ μέτρα γιὰ τὴν διατήρησις τῆς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας στὴ χώρα. Ὁ Ρύκμαν οφείλε ἀκόμη νὰ τονίσει στοὺς Ἑλληνες κυβερνητικούς ὅτι «μόνον οἱ Μεγάλαι Δυνάμεις εἶναι σὲ θέση νὰ ἀποφασίσουν γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδας». Διπλὸ ἦταν-κατέληγε ὁ Νέσελροδε, τὸ καθήκον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων: «Νὰ μὴν ξαναπέσει ἡ Ἑλλάδα κάτω ἀπὸ τὸν Ὄθωμανικὸ ζυγὸ καὶ—τὸ σπουδαιότερο— νὰ μὴν ἐξελιχθεῖ σὲ φωλιὰ πειρατῶν».

Στὴν Ἀγγλία ἡ εἶδησις τῆς δολοφονίας δημοσιεῖσθαι χωρὶς σχόλια στὶς περισσότερες ἐφημερίδες, μερικές ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶχαν μὲ δριμύτητα κατηγορήσει τὸν Καποδίστρια στὸ παρελθὸν γιὰ τὴ φιλωρωσική, ὅπως ἰσχυρίζονταν, πολιτικὴ του.⁵³ Οἱ συγκεκριμένοι στόχοι τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς σὲ σχέση μὲ τὴν Ἑλλάδα, δὲν μπορούσαν νὰ ὑλοποιηθοῦν ὅσο τὸ «ἀγγλικὸ κόμμα» βρισκόταν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐξουσία, ὅπως συνέβαινε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς διακυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια.⁵⁴ Ἦδη ἀπὸ τὸ 1824 εἶχε δοθεῖ ἀνεπιφύλακτη ὑποστήριξις στὸ κόμμα αὐτὸ ἀπὸ τὴν κυβέρνησις τοῦ Λονδίνου ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ περιορίζονταν ἡ ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα ἀποκλειστικά στὴν Πελοπόννησο. Ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις εἶχε ὑποψίες ὅτι μὲ ἀγγλικὲς ὑποδείξεις εἶχαν ἐγκαταλειφθεῖ ἀβοήθητα καὶ τελικὰ καταλήφθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας.⁵⁵ Ἀγγλικὲς ἀντιδράσεις εἶχαν ματαιώσει τὴ χρησιμοποίησις τοῦ γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στὴν ἀπελευθέρωσις τῆς Ρούμελης.⁵⁶ Ἀναφέρθηκε ἤδη ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἐπίσημοι καταπολέμησαν μὲ κάθε τρόπο τίς προσπάθειες τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτό. Ἐπιπρόσθετα, στὸ διπλωματικὸ πεδίο ἡ κυβέρνησις τῶν Συντηρητικῶν ἀντιδρούσε μόνιμα

51. ΚΚΑΠΕ Φ. 15/657 Νέσελροδε στὸν Ρύκμαν 6/10/1831 καὶ Φ. 11/1185 18/11/1831.

52. Χ.Ε.Β. Νο 7916 Νέσελροδε στὸν Α. Καποδίστρια 15/12/1831. Οἱ Ἄγγλοι ὀπίσω εἶδαν μὲ δυσἀρέσκεια τὴν ἐκλογὴ του (F.O. 32/23, Ντῶκινς στὸν Πάλεμστον 7/10/1831).

53. Βλ. *Courier* (Λονδίνου) 3/9/1831.

54. Βασικὰ στελέχη τοῦ «κόμματος» αὐτοῦ ἦταν οἱ Μαυροκορδάτος, Ζαΐμης καὶ Τρικούπης μὲ τὴν περιστασιακὴ συνεργασία τοῦ Γ. Κουντουριώτη.

55. Ι.Ρ.Φ. Ἀρχεῖο Στοῦρτζα Φ. 288/7/13.

56. Βλ. Δ. Λουλιές, *Ὁ ρόλος τῆς Ρωσίας στὴ διαμόρφωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους*, Ἀθήνα 1981, σ. 29 - 40. Καὶ Α.Υ.Ε. Φ. 5, 10/5/1829.

στήν ἐπέκταση τῶν ἑλληνικῶν συνόρων καὶ ἡ ἴδια τακτικὴ συνεχίστηκε ἀπὸ τοὺς Συντηρητικούς, ὅταν τὸ κόμμα αὐτὸ πέρασε στὴν ἀντιπολίτευση.⁵⁷ Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς παραχώρησης τῆς Κρήτης στὴν Ἑλλάδα, ἡ στάση τῆς ἐπίσημης Ἀγγλίας ἦταν ἐπιδεικτικὰ ἀρνητικὴ. Ὁ Καποδίστριας κατὰγγειλε τὸ 1829 μὲ συγκεκριμένα στοιχεῖα ὅτι ἀγγλικά πλοῖα εἶχαν μεταφέρει Τούρκους στρατιῶτες στὴν Κρήτη γιὰ νὰ καταπιῆσουν τὸ, μόνιμο στὸ νησί, ἐπαναστατικὸ κίνημα.⁵⁸ Σὲ ἄλλη περίπτωση ὁ Καποδίστριας κατὰγγειλε στὸν Νέσελροδε ὅτι ὁ Ντῶκινς διατηροῦσε ὑποπτες σχέσεις μὲ τὸν Τοῦρκο φρούραρχο τῆς Ἀθήνας. Στὸ διάβημά του τόνιζε ὅτι, χωρὶς τὶς ἀγγλικὲς ραδιουργίες, οἱ Ἕλληνες θὰ μπορούσαν νὰ πάρουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὴν Ἀκρόπολη μὲ διαπραγματεύσεις.⁵⁹ Τέλος ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε πληροφορίες ὅτι ἀγγλικά πλοῖα διατηροῦσαν ἐπαφὴ μὲ τουρκικὲς φρουρὲς τῶν παραλίων τῆς Ρούμελης καὶ ὅτι Ἕλληνοὶ πράκτορες εἶχαν σταλεῖ γιὰ διαβρωτικὴ δραστηριότητα στὸν εὐαίσθητο στρατὸ τοῦ Δ. Ὑψηλάντη.⁶⁰

Τὶς καταγγελίες αὐτὲς τοῦ Καποδίστρια εἶχαν πληροφορηθεῖ οἱ Ἕλληνοὶ, οἱ ὁποῖοι περισσότερο ἀπ' ὅλα θεωροῦσαν ἀπαράδεκτη τὴν ἐμμονὴ τοῦ Κυβερνήτη νὰ ἀκολουθεῖ σὲ κάθε ἐθνικὸ ζήτημα τὴν δική του ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, εὐνοϊκὴ μὲν γιὰ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ ποὺ ἐρχόταν σὲ ριζικὴ ἀντίθεση μὲ τὶς ἀγγλικὲς ἐπιδιώξεις στὴν περιοχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀντικαποδιστριακῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, ὁ σύντομος παραμερισμὸς του, ποὺ θὰ μπορούσε, κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες ἐμφυλίου πολέμου ποὺ ἐπικρατοῦσαν, νὰ φτάσει ὡς τὴ φυσικὴ του ἐξόντωση, ἦταν ἀπλὰ ζήτημα χρόνου καὶ καταλλήλων περιστάσεων. Ὁ Γάλλος ἐπιτετραμμένος, παρασυρμένος ἀπὸ τὴν πρὸς τὸ φιλελεύθερο πολιτικὴ ἀλλαγὴ στὴ χώρα του, ἀντίθετη πρὸς κάθε μορφῆς ἀπολυταρχία, καθὼς καὶ ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπάθεια πρὸς τὸν Καποδίστρια δέχτηκε νὰ καλύψει, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, τοὺς δράστες τῆς δολοφονίας, ἀποφεύγοντας —ὅπως καὶ ὁ Ντῶκινς— νὰ καταδικάσει τὴν πράξη, καὶ ἀκόμη, κατὰ τὸν Ρύκμαν, νὰ παίξει κάποιο ρόλο στὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων. Πρῶτο βῆμα ἦταν ὁ προσεταιρισμὸς καὶ ἀργότερα ὁ ἀποτελεσματικὸς ἔλεγχος τῆς ἀντιπολίτευσης. Ὁ Ρύκμαν ἀνέφερε στὸν Νέσελροδε ὅτι ὁ Ρουάν καὶ ὁ Ντῶκινς εἶχαν στενὲς ἐπαφές, σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο, μὲ τὰ

57. *Ἑλληνικὸς Καθρέπτης* 10/9/1832.

58. ΑΕΠΡ Φ. 198 Πάνιν στὸν Νέσελροδε 20/11/1829. Βλ. ἐπίσης γιὰ τὸ θέμα τῶν ὀρίων, Ἀλληλογραφία τ. 3, σ. 326 Καποδίστριας στὸν Ἐϋνάρδο 25/12/1829.

59. ΑΕΠΡ Φ. 2128 Καποδίστριας στὸν Νέσελροδε 8/5/1829.

60. ΚΚΑΠΕ Φ. 3/57 Καποδίστριας στὸν Νέσελροδε 6/6/1829. Ὑπῆρχε εἰδικὴ δαπάνη τοῦ Βρετανικοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς Βρετανικῆς μυστικῆς ὑπηρεσίας στὴν Ἑλλάδα (F.O. 32/21 Ντῶκινς στὸν Πάλμערστον 1/4/1831).

πιό αξιόλογα από τα μέλη της, έπαφές που διατηρήθηκαν και μετά την δολοφονία.⁶¹ Άρνητικά καθοριστικός ήταν και ο ρόλος του Άγγλου πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη Στράτφορντ Κάννιγκ, του οποίου η εμφανής έχθρότητα προς τον Καποδίστρια είχε τις ρίζες της στη σταθερή στάση του τελευταίου, να υπεροσπίσει τις ελληνικές θέσεις κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης του Πόρου. Κατά τη γνώμη του Ρώσου συναδέλφου του Ριμπωπιέρ, η αντικαποδιστριακή πολιτική «του μανιακού αυτού Άγγλου, είχε όπλισει το χέρι των δολοφόνων».⁶² Η δολοφονία της 27 Σεπτεμβρίου 1831 ήταν αποτέλεσμα προσεκτικά οργανωμένου σχεδίου και η έχθρα των Μαυρομιχαλαίων προμήθευσε τους φυσικούς αιδουργούς της. Η έπικείμενη σύγκληση της Έθνοσυνέλευσης, κατά την οποία όλοι γνώριζαν ότι ο Καποδίστριας θα διατηρούσε την πλειοψηφία, θεωρήθηκε από την Ρωσική κυβέρνηση ως ένας από τους βασικούς λόγους της σπουδής των αντιπολιτευομένων να προχωρήσουν στα άκρα.⁶³

*
*

Οι ρωσικές αρχειακές πηγές δεν επεκτείνονται στις επίπονες ανακρίσεις για τη δολοφονία που διήρκεσαν ως τους πρώτους μήνες του 1832. Οι δολοφόνοι του Καποδίστρια, ως στρατιωτικοί, δικάστηκαν στις 9 Οκτωβρίου 1831 από έκτακτο στρατοδικείο με πρόεδρο τον στρατηγό Φωτομάρα, αντιπρόεδρο τον συνταγματάρχη Τσώκρη και μέλη τους ταγματάρχες Π. Φωκά, Χ. Ταργό και Δ. Κουροκάφα και τους λοχαγούς Ι. Φωτεινό, Κ. Φαρμάκη και Κ. Άξελό, που ήταν και ο εισηγητής του κατηγορητηρίου. Εισαγγελέας όριστηκε ο Κ. Κάρπος Παπαδόπουλος. Ο Γεωργιος Μαυρομιχάλης, με τη βοήθεια του Ντῶκινς διόρισε ως συνήγορό του τον Σκῶτο «φιλέλληνα» δικηγόρο Ε. Μάσον, ο οποίος είχε αρνηθεί στην αρχή από φόβο για τη ζωή του και, κατά τον Ρύκμαν, δέχτηκε μόνον όταν του δόθηκαν έγγραφοι από την νέα κυβέρνηση.⁶⁴

Κατά τη διάρκεια της δίκης αποκαλύφθηκε ότι την προηγούμενη μέρα της δολοφονίας, έορτη του Άγιου Ιωάννη οι Μαυρομιχαλαίοι είχαν στήσει ενέδρα στον Καποδίστρια κοντά στην ομώνυμη εκκλησία αλλά χωρίς

61. ΛΕΠΡ Φ. 198 Ρύκμαν στον Νέσελροδε 25/6/1831 και Φ. 12965 Ρύκμαν στον Λίβεν 10/12/1831.

62. ΙΡΦ Ριμπωπιέρ, *Memoires*, βιβλ. 2, σ. 5) 'Ωστόσο ο Στ. Κάννιγκ είχε εγκαταλείψει την Ελλάδα στα τέλη του 1828.

63. Κ.Δ.Β.Α. (τμήμα χειρογραφών Φ. 542/717) Α. Παπαδόπουλου Βρεττού, "Journal des événements qui ont procédé l'assassinat du président de la Grèce le comte J. Capodistrias". Βλ. και F O. 32/22 Ντῶκινς στον Παλμερστον 6/8/1831.

64. Ο Μάσον μετέφραζε τα αντικαποδιστριακά άρθρα των Βρετανικών εφημερίδων τα οποία αναδημοσίευσε ο 'Απόλλων.

ἀποτέλεσμα. Ἐπίσης ἀποδείχτηκε ὅτι ὀρισμένοι Γάλλοι στρατιωτικοὶ ἦταν τουλάχιστον γνώστες τοῦ σχεδίου τῆς δολοφονίας. Ὁ στρατηγὸς Ζεράρ εἶχε ἀπὸ τὸ προηγούμενο βράδυ εἰδοποιήσει τὸ Τακτικὸ τάγμα νὰ εἶναι συγκεντρωμένο στὶς 6 τὸ πρωὶ τῆς Κυριακῆς 27 Σεπτεμβρίου στὴν κεντρικὴ πλατεία τοῦ Ναυπλίου γιὰ ἀσκήσεις, πράγμα ἀσυνήθιστο. Ὅταν χάρη στὴν ἄμεση ἀντίδραση τοῦ Ἀλμέιδα οἱ ὑποπτες, ὅπως γενικὰ πιστευόταν, ἐνέργειες τοῦ Ζεράρ ματαιώθηκαν, ὁ ἴδιος μαζί με τὸν Πελιὸν καὶ τὸν Καλαμογάρτη ἔσπευσαν στὸ σπίτι τοῦ Ρουάν ὅπου εἶχε ἤδη καταφύγει ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης με τοὺς συνενόχους του.⁶⁵

Οἱ πληροφορίες σχετικὰ μετὰ τὴν ἀπολογία τῶν ἐνόχων ποὺ ἔφθασαν στὸ Ρωσικὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶναι πανομοιότυπες μετὰ ἐκεῖνες τῶν ἄλλων πηγῶν. Ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης ἀρνήθηκε τὴν ἐνοχὴ γι' αὐτὸν καὶ τοὺς φύλακές του, οἱ ὁποῖοι «δωροδοκηθέντες καὶ φθαρέντες» εἶχαν γίνει ἄβουλα ὄργανά του, καὶ ἔρριξε ὄλο τὸ βάρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν δολοφονία στὸν νεκρὸ θεῖο του Κωνσταντῖνο. Ὁ Μάσον ἀπέφυγε νὰ τὸν ὑπερασπιστεῖ—οἱ ἀποδείξεις ἦταν συντριπτικῆς—ἀλλὰ περιορίστηκε νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἀναρμοδιότητα τοῦ στρατοδικείου, ἰσχυρισμὸς ποὺ ἀπορρίφθηκε. Τὸ δικαστήριον καταδίκασε τὸν Γεώργιο Μαυρομιχάλη καὶ τὸν Ἰωάννη Καραγιάννη σὲ θάνατο καὶ τὸν Ἀνδρέα Γεωργίου σὲ δεκαετὴ καταναγκαστικὴ ἐργασία, γιὰ τὸν λόγο ὅτι δὲν κατάγγειλε, ἂν καὶ ἐγνώριζε, τὸ σχέδιο τῆς δολοφονίας.⁶⁶ Ἡ ἀπόφαση γιὰ τὸν Καραγιάννη ἀναστάλθηκε γιὰτὶ ὑποσχέθηκε νὰ προβεῖ σὲ ἀποκαλύψεις. Πράγματι, ὁμολόγησε ὅτι εἶχε σχεδιαστεῖ καταμερισμὸς δράσης μεταξὺ τῶν δολοφόνων, σύμφωνα μετὰ τὸν ὁποῖο ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης θὰ κτυποῦσαν τὸν Κυβερνήτη καὶ ὁ ἴδιος μετὰ τὸν Γεωργίου τοὺς συνοδοῦς του. Ἀργότερα ἀποκάλυψε ὅτι ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης τὸν εἶχε διαβεβαιώσει πὼς ὁ Ζεράρ «ἦταν μαζί τους» καὶ ὅτι θὰ τοὺς βοηθοῦσε μετὰ τὸν τακτικὸ στρατό. Τέλος ὁ Καραγιάννης ἐπιβεβαίωσε ὅτι εἶχε συμφωνηθεῖ ἀμέσως μετὰ τὸν φόνο νὰ καταφύγουν οἱ ἐνοχοὶ στὸ σπίτι τοῦ Ζεράρ μέχρι τὴν ὥρα τῆς ἐπέμβασης τῶν γαλλικῶν ἀγχημάτων.⁶⁷

Διάχυτη ἦταν ἡ ἐντύπωση στοὺς Ἕλληνας ὅτι ἡ ἐνέργεια τῶν Μαυρομιχαλαίων ἀποτελοῦσε προῖον κοινῆς συνεργασίας τῆς ἀντιπολίτευσης μετὰ τοὺς ξένους. Σύμφωνα μετὰ πληροφορίες ποὺ ἔφθασαν ὡς τὴν Πετρούπολη, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δίκης ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς δικογραφίας ποὺ ἀφοροῦσαν ἀλληλογραφία, ἔδειξαν ὅτι ὑπῆρχε μυστικὴ ἐπαφὴ τῆς συνωμοσίας μετὰ τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ δικαιοσύνη ὁμῶς μὴ θέλοντας νὰ προκαλέσει στὴν

65. Κ.Δ.Β.Α. Α. Βρεττοῦ, "Journal des evenements...". Βλ. ἐπίσης Κρεμμυδάς, δ.π., σ. 246.

66. Γ.Ε.Ε., ἀρ. 84 - 85.

67. Ibid, ΚΚΑΠΕ Φ, 235/62 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 14/11/1831.

Ἑλλάδα διπλωματικές δυσχέρειες, «δὲν τόλμησε νὰ προχωρήσει στὸν ἐπικίνδυνο αὐτὸν λαβύρινθο»⁶⁸ καὶ ἔτσι οἱ ἔρευνες ποὺ συνεχίστηκαν δὲν ξεπέρασαν τὰ ὅρια τῆς διαδικασίας τοῦ δικαστηρίου τῆς 9/10/1831. Χρειάστηκε νὰ περάσουν ἀρκετὰ χρόνια γιὰ νὰ ἀποδοκιμάσει ἔμμεσα ἡ ἐπίσημη Ἀγγλία τὴν ἀδικαιολόγητη ἀντικαποδιστριακὴ τῆς δρᾶση, ἡ ὁποία ἀποδόθηκε σὲ «κακὲς πολιτικὲς ἐκτιμήσεις»...⁶⁹

Ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν θανατικὴ καταδίκη τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, ὕστερα ἀπὸ ἄρνηση τοῦ Ρύκμαν νὰ ἐπέμβει γιὰ τὴ ματαίωσή της, ἐκτελέστηκε στίς 10 Ὀκτωβρίου 1831 καὶ ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση ἔδειξε τὴν πρόθεσή της νὰ μὴν ὀξύνει περισσότερο τὴν κατάσταση. Αὐτὸ ἦταν ἐπιδίωξη καὶ τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς ἡ ὁποία κατὰ τοὺς μῆνες ποὺ ἀκολούθησαν ἀποδύθηκε στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἐξεύρεση τοῦ νέου ἡγεμόνα, ποὺ θὰ ἔδινε τὴν ὀριστικὴ λύση στὸ ἐλληνικὸ πρόβλημα. Ὡστόσο ἡ διαλλακτικὴ στάση ποὺ ἔδειξε ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἀγουστίνου Καποδίστρια ἐλάχιστα συντέλεσε στὸν κατευνασμὸ τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἢ στὴν ἀλλαγὴ τῆς στάσης τοῦ Ντῶκινς καὶ τοῦ Ρουάν, ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ κατηγοροῦν τὸν νεκρὸ πᾶ Κυβερνήτη.⁷⁰ Τὸν Μάιο τοῦ 1832 πολλοὶ συγγενεῖς τῶν Μαυρομιχαλαίων ἔφτασαν στὸ Ναῦπλιο γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς δικαστές τους, οἱ ὁποῖοι ἀναζήτησαν καταφύγιο στὸ σπῆτι τοῦ Ρύκμαν.⁷¹ Οἱ Καποδιστριακοὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους δὲν ἔδειχναν λιγώτερη ἀδιαλλαξία, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν σύγκληση τῆς Ἐ' Ἐθνοσυνέλευσης, τῆς ὁποίας ὁμως ἡ νομιμότητα ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ τοὺς «συνταγματικούς». Μέσα στὸ συνεχιζόμενο κλίμα τῆς ἀβεβαιότητος ὁ Βαυαρὸς καθηγητὴς Φρ. Τίρς περιόδευε στὴν Ἑλλάδα προπαγανδίζοντας τὴν, βέβαιη ὅπως ἀποδείχτηκε, ἐκλογή τοῦ Ὁθωνα, ταυτόχρονα ὁμως κατηγοροῦσε τὸν Καποδίστρια καὶ τὴ Ρωσία σὲ βαθμὸ ποὺ προκάλεσε τὶς ρωσικὲς διαμαρτυρίες καὶ τὴν ἀνάκλησή του στὸ Μόναχο.⁷² Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, μὲ τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τῶν ξένων, συνεχίστηκε ἀμείωτος ὡς τὴν ἀφίξη τοῦ Ὁθωνα στὸ Ναῦπλιο τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1833, ὅποτε ἐγκαινιάστηκε ἡ περίοδος τῆς Βαυαροκρατίας στὴν Ἑλλάδα.

Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ νεκρὸς τοῦ Καποδίστρια, τοῦ πρώτου Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας, εἶχε μεταφερθεῖ καὶ ἐνταφιαστεῖ ἀθόρυβα στὴν Κέρκυρα,

68. IPΦ Ἀρχεῖο Στούρτζα Φ. 288/2/38 (Βιογραφία τοῦ Ι. Καποδίστρια ἀπὸ τὴ Ρωξάνη Στούρτζα σ. 42).

69. Σ. Τρικoupη, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἀθήνα 1888, τ. 4 σ. 339.

70. ΑΕΠΡ Φ. 105 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 15/12/1831. Βλ. καὶ Τ. Εδωγγελίδη, *Ἱστορία τοῦ Καποδιστριαίου*, Ἀθήνα 1894, σ. 501.

71. ΑΕΠΡ Φ. 106 Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 19/5/1832.

72. ΑΕΠΡ Φ. 12966 Νέσελροδε στὸν Ρύκμαν 9/8/1832 καὶ Ρύκμαν στὸν Νέσελροδε 30/9/1832.

τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του.⁷³ Ἡ ἀπάλειά του δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ αἰσθητὴ σὲ πανευρωπαϊκὸ ἐπίπεδο κατὰ τοὺς μῆνες τῆς ἀναρχίας ποῦ ἐπακολούθησαν, δικαίωνοντας ἔτσι τὶς ἀνησυχίες τοῦ Νέσελροδε. «Ἡ Ἑλλάδα» —ἔγραφε στὸν Ρύκμαν, μόλις ἔφτασε στὴν Πετρούπολη ἢ εἶδηση γιὰ τὴ δολοφονία του— —«θὰ νοιώσει μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ὄλο καὶ περισσότερο τὴν ἀπάλεια ἐνὸς ἀναντικατάστατου ἄνδρα, τὸν ὁποῖο ὁ Τσάρος εἶχε περιβάλλει μὲ ὄλη του τὴν ἐκτίμηση».

Εἶναι δύσκολο νὰ συμπεράνουμε μὲ βεβαιότητα κατὰ πόσον ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ἀνέτρεψε μιὰ διαφορετικὴ προοπτικὴ, καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς μετεπαναστατικῆς Ἑλλάδας. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὴν κρίση γιὰ τὸν Κυβερνήτη καὶ τὸ ἔργο του, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς, κρίνοντας ἔξω ἀπὸ τὸ κλίμα καὶ τὴν πραγματικότητά τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, υἱοθέτησαν ἀβασάνιστα διάφορες κατηγορίες, οἱ ὁποῖες ἐντάθηκαν λίγο πρὶν —καὶ συνεχίστηκαν γιὰ καιρὸ μετὰ - τὸν θάνατό του. Ἀπομένει στὴν σύγχρονη ἔρευνα νὰ δείξει ἂν, πέρα ἀπὸ κάθε πολιτικὴ σκοπιμότητα ποῦ ὀδήγησε στὴ δολοφονία του, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ὑπῆρξε τὸ θύμα ἐκείνων ποῦ τὸν ἀποδοκίμασαν πρὶν τὸν γνωρίσουν καὶ ποῦ τὸν καταδίκασαν πρὶν ἀκόμη τὸν κρίνουν.

73. Βλ. Α. Ἰδρωμένου, *Καποδίστριας*, Ἀθήνα 1900, σ. 145.